

УДК 355.48(477:470):316.776.23:355.451(061.1ЄС)

Євгенія Тихомирова,

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки;

yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-91-105

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЄС ПРО ТЕНДЕНЦІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ РФ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Досліджено основні наративи рф під час повномасштабної російсько-української війни та їхні оцінки структурами стратегічних комунікацій ЄС, що допомагає Україні протистояти як військовому вторгненню, так і інформаційним наступам росії. До них відносимо Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force), зокрема вебсайт EUvsDisinfo, та Європейську обсерваторію цифрових медіа (The European Digital Media Observatory). Особливу увагу приділено дезінформаційним меседжам рф щодо трактування причин повномасштабного протистояння в перший рік російсько-української війни: Україна не бажає виконувати Мінські й Нормандські угоди, її позиція є єдиною перешкодою для мирного процесу на Донбасі; Україна – це є суверенна держава; українські землі є історично російськими; українська влада є маріонеткою англосаксів; вона стала розсадником нацизму, який становить загрозу всьому російському тощо.

Ключові слова: дезінформація, Євросоюз, Європейська обсерваторія цифрових медіа, російсько-українська війна, стратегічні комунікації, EUvsDisinfo.

Yevheniia Tykhomyrova,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

EU STRATEGIC COMMUNICATIONS ON THE RF

DISINFORMATION TRENDS IN THE FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article focuses on the top narratives of the Russian Federation during the full-scale Russian-Ukrainian war and their assessments by the EU's strategic communications structures which help Ukraine to resist both military invasion and Russia's information offensives. These include the East StratCom Task Force, including the EUvsDisinfo website, and The European Digital Media Observatory. Particular attention is paid to Russia's disinformation messages on the interpretation of the reasons for the full-scale confrontation in the first year of the Russian-Ukrainian war, namely, Ukraine does not want to implement the Minsk and Normandy agreements, its position is the only obstacle to the peace process in the Donbas; Ukraine is rather an artificial entity than a sovereign state; Ukrainian lands are historically Russian; the Ukrainian authorities are presented as puppets of the Anglo-Saxons; Ukraine has become a hotbed of Nazism, which poses a threat to everything Russian, etc.

Key words: disinformation, EUvsDisinfo, the European Union, The European Digital Media Observatory, the Russian-Ukrainian war, strategic communications.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Уторгнення Росії в Україну – найсерйозніша безпекова криза в Європі сьогодні. У цій війні ЄС разом з іншими західними союзниками Києва допомагає Україні протистояти як військовому вторгненню, так і інформаційним наступам Росії. У контексті останнього можна говорити про інтенсивний розвиток стратегічних комунікацій Європейського Союзу в протистоянні рашистській дезінформації. Прийняття Глобальної стратегії зовнішньої політики й безпеки ЄС змусило інституції ЄС ще у 2015 р. здійснити низку заходів, реалізація яких відбувалась у формі стратегічних комунікацій. Доповненням до цього документа став прийнятий у 2022 р. Стратегічний компас для безпеки та оборони. «Сила нашого Союзу, – записано в ньому, – полягає в єдності, солідарності та рішучості. Цей Стратегічний компас посилить стратегічну автономію ЄС, його здатність співпрацювати з партнерами для захисту своїх цінностей та інтересів» [1].

Ще на перших етапах російсько-української війни (2014 – 24 лютого

2022 рр.) рф активно застосовувала дезінформацію для спотворення реальних подій у Криму й на Донбасі та звинувачення України в шкідливих намірах і діях. Саме тому переростання воєнних дій у повномасштабну російсько-українську війну призвело до актуалізації такого інструменту діяльності Європейського Союзу, як стратегічні комунікації, що є важливим засобом у боротьбі з дезінформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях щодо стратегічних комунікацій під час повномасштабної російсько-української війни передусім постала проблема України. Потрібно звернути увагу на статтю Л. П. Макаренко «Стратегічні комунікації як засіб запобігання та протидії інформаційним війнам» [2], де аналізуються сутність й особливості інформаційної війни, яка є актуальною проблемою для України в умовах повномасштабної війни з рф, та праці Хорішко Л. С. «Стратегічні комунікації Міністерства оборони України в умовах війни», де розглядається стратегічна комунікація, зокрема представників Міністерства оборони України, що спрямована на формування конструктивного діалогу й співробітництва з представниками світової спільноти щодо отримання військової допомоги, необхідної для адекватного реагування на дії держави-агресора в умовах війни [3], «Стратегічні комунікації України в умовах російсько-української війни» – аналізується комплексне використання Україною інструментарію стратегічних комунікацій, що сприяє налагодженню постійної комунікації з представниками світової спільноти щодо розширення можливостей нашої країни в отриманні додаткових ресурсів, необхідних для завершення війни й відновлення територіальної цілісності та суверенітету держави [4].

Дезінформаційні білоруські меседжі, які ідентичні російським, часто ґрунтуються на цитуванні представників влади рф або ж залучають російських експертів, були проаналізовані в статті А. Нестеренко «Страх та міф про стабільність: основні наративи білоруської пропаганди». У ній підкреслювалося, що до початку повномасштабної війни «білоруські державні інформресурси та телеканали вдавали, ніби нічого не відбувається», а після 24 лютого почали «активно працювати над демонізацією та дегуманізацією українців і звинувачувати Захід у “кровожерливості”, говорячи про постачання зброї Україні як про буцімто перешкоду для утвердження миру» [5].

У контексті нашого дослідження особливу увагу також привернув препринт бразильського науковця В. Ферраро (Vicente Ferraro) «Протиріччя у “справедливій війні” володимира путіна проти України: міфи про

стримування НАТО, захист меншин і денацифікацію», який аналізує найбільш поширений дезінформаційний наратив рф. Він зазначив, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 р. путін застосовував різні аргументи, щоб виправдати свою войовничу позицію: стримування НАТО, захист етнічних росіян і російськомовних меншин та «денацифікацію» України [6].

Мета статті – дослідити підходи ЄС до російської дезінформації щодо України в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Методика дослідження. Використано описовий метод, який переважно ґрунтується на аналізі джерел якісного аналізу Disinformation Review – інформаційного бюлетеню EUvsDisinfo, що охопив випуски за лютий 2022 р. – березень 2023 р. Нами виявлено кілька основних трендів протидії російській дезінформації, що стосуються діяльності ЄС у сфері стратегічних комунікацій у ході російсько-української війни.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

а. Інституціональні структури, котрі сприятимуть виконанню завдань стратегічних комунікацій ЄС щодо дезінформації

Європейська служба зовнішніх зв'язків, орієнтуючись на діяльність створених раніше центрів стратегічних комунікацій, актуалізувала діяльність Оперативної робочої групи зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force). Вона сьогодні стала одним із потужних засобів боротьби ЄС із дезінформацією, що справедливо розглядається як один із напрямів стратегічних комунікацій Європейського Союзу. В умовах війни сайт EUvsDisinfo здійснює щоденний моніторинг дезінформації рф щодо України, ЄС, США та ходу військових дій на фронті російсько-української війни. Як зазначається в одному з випусків Disinformation Review, російський медіарегулятор роскомнадзор, заблокував вебсайт EUvsDisinfo 8 жовтня 2022 р., зробивши його недоступним із росії. Таке рішення є частиною спроби російського уряду приховати факти про загарбницьку війну проти України, утаїти від громадян росії правду про свої незаконні дії в Україні та попередити викриття дезінформаційної діяльності рф перед власним населенням [7].

Stratcom у першому в історії звіті зазначив, що дезінформація – це «достовірно неправдива або оманлива інформація, створена, представлена та поширена з метою отримання економічної вигоди чи навмисного обману громадськості та може завдати шкоди суспільству. Суспільна шкода включає загрози демократичним політичним процесам

і процесам формування політики, а також суспільним благам, таким як захист здоров'я громадян ЄС, довілля чи безпеки» [8]. В англomовній літературі вживається й інший термін «мізінформація» («misinformation»), який перекладається українською мовою як ненавмисно поширена неправдива дезінформація. У звіті він перекладається як «неправдива або оманлива інформація, яка надається без шкідливих намірів, хоча наслідки все одно можуть бути шкідливими» [8].

Будемо вживати ці терміни в нашому дослідженні як тотожні, оскільки рашистські наративи практично завжди є навмисним обманом громадськості й загрозою для демократичного суспільства.

Певну роль у протистоянні дезінформації рф щодо України та інших держав відіграє й така інституціональна структура ЄС, як Європейська обсерваторія цифрових медіа (European Digital Media Observatory, EDMO) – проєкт, який підтримує незалежну спільноту, що веде боротьбу з дезінформацією. У її рамках співпрацюють науковці та інші зацікавлені сторони. Діяльність EDMO ґрунтується на різних напрямках. У грудні 2022 р. офіційно оголошено про шість новостворених центрів EDMO, які приєдналися до восьми наявних, запущених раніше.

Тема нашої статті стосується центру EDMO Task Force on Disinformation on the War in Ukraine – оперативної групи з дезінформації про війну в Україні, яка була створена тому, що дезінформаційні наративи відіграють активну роль у цьому конфлікті. Незалежно від політичних, фінансових чи суспільних стимулів, поширення дезінформації про війну впливає на суспільство та осіб, які приймають рішення, і створює інформаційний безлад навколо конфлікту. Домінуючі наративи дезінформації, моделі та методи показують, що дезінформація прагне одночасно порушити міжнародний мир і заснований на правилах порядок, громадське здоров'я, демократичні процеси та інститути. «Дезінформація є системною проблемою, яка вимагає системних рішень, що передбачають колективну відповідальність як усередині, так і між країнами» [9].

Ця робоча група керуватиме та збиратиме матеріали, щоб допомогти зрозуміти тенденції дезінформації під час війни в Україні. Вона зосереджуватиметься на дезінформації в країнах ЄС, збираючи та сортуючи відповідні матеріали, що охоплюють різні аспекти, такі як перевірка фактів, розслідування, швидкий аналіз і дослідження кампаній із дезінформації, а також конкретних ініціатив із медіаграмотності. Як зазначає голова робочої групи К. Вордл (Claire Wardle), «цільова група EDMO прагне максимізувати вплив доброї роботи, яку вже виконують незалежні актори по всій Європі, шляхом збору, каталогізації перевіреної

інформації та обміну нею, а також аналізу й розслідування наративів і кампаній дезінформації. Швидке виявлення та розуміння тенденцій дезінформації під час поточної кризи допомагає підвищити стійкість суспільства та інформувати про політику» [10].

в. Дезінформаційні наративи щодо України до початку повномасштабної російсько-української війни

Ще до початку повномасштабної російсько-української війни рф активно поширювала дезінформаційні наративи щодо нашої країни. Серед них найбільш популярними були такі:

- Напередодні вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. рф наполягала на тому, що *Україна не бажає виконувати Мінські та Нормандські угоди, а позиція України є єдиною перешкодою для мирного процесу на Донбасі*. Без сумніву, ці заяви були частиною кампанії з дезінформації про нарощування російської військової сили на кордоні з Україною перед уторгненням. Перекладаючи провину на Україну, ця дезінформація мала на меті заперечити будь-яку відповідальність росії за війну путіна [11].

- Однією з безпідставних заяв став наратив про те, що *Україна стала розсадником нацизму, що становить загрозу всьому російському*. Мусування нацизму в прокремлівській дезінформації не нове. За кілька тижнів до війни прокремлівська дезінформації буквально заповонила рашистські ЗМІ наративами про «нацистську Україну», що сприяло широкій і досить гарячій підтримці населенням рф кремлівських ідей «денацифікації». (рис. 1).

У Disinformation Review за вересень 2022 р. зазначалося, що база даних EUvsDisinfo нараховує близько 500 прикладів прокремлівських

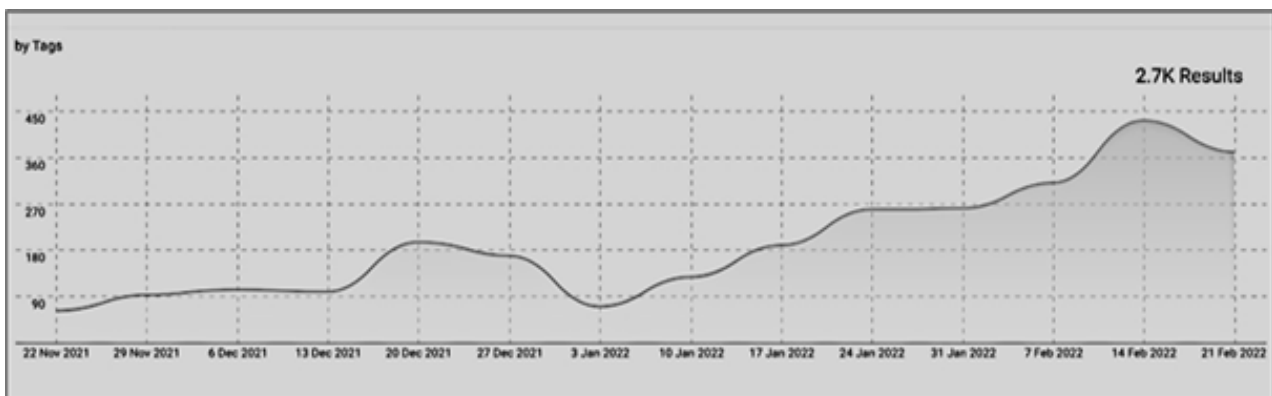


Рис. 1. *Ключове слово «нацисти» в російських державних ЗМІ напередодні повномасштабної війни*

дезінформаційних заяв про «нацистську/фашистську Україну». Це стало наріжним каменем кремлівської пропаганди з часів протестів Євромайдану у 2013–2014 рр., коли кремль намагався дискредитувати проєвропейські протести в Києві, а згодом і більш масштабні прозахідні зміни в зовнішній політиці України як «нацистський закат» [12]. «Денацифікація» була однією з центральних тем промови путіна і 24 лютого, у якій він виклав виправдання російської «спецоперації». Протягом десятиліть перемога над нацизмом у Другій світовій війні вимальовувалася з величезним благоговінням. Тому брехня про відродження нацистської загрози в Україні мала потужну психоемоційну мобілізаційну дію на російське суспільство [13].

Щодо аргументу боротьби з нацистами, зазначає В. Ферраро, то, «незважаючи на поблажливість із боку української влади до певних радикальних груп, немає доказів того, що неонацисти користуються значною підтримкою в українському суспільстві та політиці». Крім того, – підкреслює дослідник, – сама російська держава має зв'язки з крайніми правими групами (деякі – із членами неонацистів) і парамілітарними організаціями, відомими історією порушень прав людини в росії та за її межами. «Дискурс «боротьби з нацизмом» відповідає стратегії демонізації супротивника з потенційно згубними наслідками у війні шляхом заохочення та виправдання надмірного насильства, спрямованого для легітимізації розчленування й знищення України як держави та нації» [6].

• Аргументи проти розширення НАТО як небезпеки для росії, що стали вживатися рф також задовго до початку повномасштабної війни й, на думку В. Ферраро, мали ефект, протилежний тому, про що заявляла рф. Війна зміцнила НАТО та посилила його військову присутність не лише біля західних кордонів росії, але й на півночі росії. Держави з історичною позицією нейтралітету тепер прагнуть приєднатися до альянсу, оскільки аргумент про «російську загрозу» тепер виглядає правдоподібним, надаючи організації законний сенс існування в період після холодної війни. Крім того, із початку 2000-х представники української еліти висловлювали намір приєднатися до НАТО, але не було жодних доказів того, що це буде реалізовано в коротко- чи середньостроковій перспективі. «Якби стримування альянсу справді було його наміром, путін міг би вдатися до менш дорогих альтернатив із більшим потенціалом ефективності, таких як ультиматуми, військові союзи та економічні угоди. Коротше кажучи, європейський баланс сил зараз набагато сприятливіший для НАТО, ніж до лютневого вторгнення 2022 р.» [6].

с. Наративи рашистів щодо обґрунтування причин розв'язання повномасштабної російсько-української війни

Після початку повномасштабної російсько-української війни особливо багато уваги приділялось обґрунтуванню причин її розв'язання.

• Одним із головних питань, яке рашисти поклали в основу свого бачення причин війни з Україною, стало досить своєрідне трактування українського суверенітету. Рашисти активно поширювали з початком повномасштабної війни такий міф: *Україна не є суверенною державою. Українські землі є історично російськими. Народ цих земель вільно висловив свою політичну волю повернутися до росії, і патріотичний обов'язок росії – звільнити й захистити цей народ.* Варто звернути увагу, що заперечення державності й суверенітету України прокремлівські експерти поширювали роками. Повторювані наративи про Україну як «недодержаву» ставили під сумнів українську державність і представляли її владу маріонетками англосаксів. Вони стали одним із виправдань російського вторгнення в Україну, вигаданим приводом кремля для нападу [14].

Disinformation Review протиставляє російським наративам те, що Україна – це суверенна держава зі своєю ідентичністю та давньою історією, що вільно визначає свою політичну орієнтацію, уключаючи міжнародні організації й військові союзи. А знову підняти свій улюблений міф росії стало потрібно, щоб виправдати незаконне захоплення земель шляхом організації фіктивних референдумів на тимчасово окупованих територіях України. У них, як і у попередніх референдумів у Криму та Донбасі, не було свободи чи демократичності. Світова спільнота засудила проведення референдумів, про що свідчать резолюції ООН щодо анексії, які демонструють імперіалістичний характер війни росії: у березні 2022 р. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію, що засудила жорстоке вторгнення рф в Україну й вимагала від росії негайного виведення військ та дотримання норм міжнародного права, у жовтні 2022 р. вона ж засудила спроби росії анексувати чотири тимчасово окуповані регіони України після проведення фіктивних референдумів [14].

• Ще один міф, органічно пов'язаний із попереднім наративом, виглядав так: *росія бореться в Україні проти західного імперіалізму й неоколоніалізму за створення багатополярного світового порядку, де країни не втручатимуться у внутрішні справи одна одної.* Кремлівський режим давно намагався публічно називати себе антиімперіалістичним й антиколонізаторським. Однак жорстока загарбницька війна росії проти України оголила власні імперські та колоніальні амбіції росії не тільки

в становленні до України, але й до її сусідів у Європі та інших регіонах світу [14].

- Популярна у рф думка, що *Україна використовується США, її найближчими союзниками як полігон для розробки біологічної зброї та випробування нових зразків ліків* [15] поширювався досить давно в різних варіантах (2016: США будують секретні біологічні лабораторії в Грузії, Казахстані, Азербайджані та Україні для нападу на росію; 2017: Американська лабораторія в Грузії створює біологічну зброю; 2018: Лабораторія США в Грузії схожа на нацистський табір смерті й люди, що живуть поруч, як пацієнти Менгеле) [16] і після 24.02.22 р. розгортався як трактування однієї з причин для виправдання вторгнення росії в Україну.

- Спробою перекласти відповідальність за початок війни на Україну став такий наратив рашистів: *до початку спецоперації росія не пропонувала військову допомогу Донбасу. Але москва помітила мілітаризацію України та настрої на силове вирішення конфлікту*. Насправді, з 2014 р. російські військові незаконно перебували на території України, хоча їх присутність росіяни заперечували. Правда, путін визнавав присутність там російських «людей, які займаються певними справами, у тому числі у військовій сфері» [тобто солдатів] і в грудні 2015 р., і в жовтні 2016 р. Він навіть нагородив російських військових, які воювали на Донбасі, а міністр оборони рф шойгу нагородив російського солдата за бої під Дебальцевим [17].

- На тлі безперервної військової ескалації на кордонах України російські державні ЗМІ продовжували культивувати дезінформаційні наративи про *неминучі чи навіть триваючі звірства проти населення Донбасу, намагаючись створити «casus belli», привід для вторгнення та залишити відкритим варіант поновлення прямої військової агресії проти України*. Протягом багатьох років прокремлівські ЗМІ постійно заявляли про наступальні плани Києва на Донбас, малюючи Україну як неблаганного агресора [18]. Як зазначають дослідники, що стосується гуманітарних намірів захисту російськомовних громад на сході України, російське вторгнення призвело до протилежного результату: повномасштабна російсько-українська війна спричинила більше смертей серед цивільного населення, ніж вісім років війни на Донбасі, а російськомовне населення – найбільш постраждала жертва [6].

Аналізуючи кремлівські наративи щодо причин повномасштабної війни, В. Ферраро всі їх поставив під сумнів. Справжніми мотивами він справедливо назвав тільки три основні чинники, які сприяли початку війни, розпочатої путінім: «(1) ідеологічна легітимація його автократії

(внутрішній фактор), використання зовнішніх і внутрішніх загроз для посилення націоналізму, авторитарного режиму та підтримки його репресивного правління, як це роблять деякі авторитарні режими. Ворожий Захід путіну потрібен для самолегітимації; (2) його ідеологічна, націоналістична й неоколоніальна позиція щодо України, яка ставить під сумнів її право на існування як суверенної держави та представляє його як нового «Петра Першого» (ідейний фактор); і (3) збереження російської гегемонії на пострадянському просторі» [6].

d. Дезінформація рф щодо окремих фактів ведення повномасштабної російсько-української війни

Дезінформація рф щодо окремих фактів ведення повномасштабної російсько-української війни мала й деякі інші прояви.

- Із початку війни прокремлівська дезінформація поширювала інформацію про те, що *росія уникає жертв серед мирного населення*, проте вже через рік після початку російсько-української війни з'явилося досить багато достовірних повідомлень про жертви серед цивільного населення внаслідок нападів росії. На думку В. Ферраро, «нинішня війна оголила політику подвійних стандартів кремля: загибель цивільного населення внаслідок спроб України відновити контроль над своєю територією є доказом «геноциду»; тоді як загибель цивільного населення внаслідок російського вторгнення є лише «побічними ефектами» «законної» боротьби проти «нацистів» і НАТО [6]. Українські дослідники наводять такі факти: війна росії проти України завдала шкоди всім сферам життя в Україні, але найбільше постраждала інфраструктура. За підрахунками, станом на грудень 2022 р. загальна сума збитків інфраструктури України з боку росії сягнула 137,8 млрд дол. Значну частину цієї шкоди завдано безпосередньо цивільній інфраструктурі. Отже, збитки житловому фонду України становлять 54 млрд дол. Зруйновано або пошкоджено 149,3 тис. житлових будинків. Навчальні заклади зазнали збитків у 8,6 млрд дол. Зруйновано або пошкоджено понад 3 тис. навчальних закладів. Значної шкоди зазнали й інші типи об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема культурні, спортивні та релігійні заклади (2,2 млрд дол.), заклади охорони здоров'я (1,7 млрд дол.), об'єкти соціальної сфери (0,2 млрд дол.) [19].

- Останні твердження, що містять численні прокремлівські наративи дезінформації, стосуються таких наративів: *утягування Європи в збройний конфлікт в Україні виглядає життєво необхідним для Києва, який для цього вдається до різних провокацій: направив зенітну ракету на Польщу; досі бомбить Запорізьку АЕС і працює над «брудною бомбою»; зараз, очевидно, готується провокація з хімічною атакою* [20].

Щодо ракетної катастрофи в Польщі, коли ракета увійшла в її повітряний простір із території України й загинули двоє польських цивільних, за даними офіційних осіб США та Польщі, ракету випустили українські війська ППО, які намагалися відбити масштабний ракетний обстріл росії. «Вибух у Польщі стався, коли рф запустила хвилю ракетних атак по Україні. Розслідування інциденту триває й ми повинні дочекатися завершення. Але ми не маємо жодних ознак того, що це була навмисна атака. Немає жодних ознак, що росія готувала напад по території НАТО. І в нас немає даних про те, що росія планує наступальні військові дії проти союзників НАТО. Це демонструє, що є небезпека, пов'язана з війною в Україні. Але це не змінило нашу фундаментальну оцінку щодо загрози для союзників НАТО», – сказав Є. Столтенберг [22].

Щодо того, що Україна намагається використати ядерні матеріали у війні проти росії й Запорізьку АЕС, Disinformation Review стверджує, що відсутні докази того, що Україна намагається використати ядерні матеріали у війні проти росії. У нашій країні відсутня ядерна зброя, зокрема з брудними бомбами. Україна підписала Будапештський меморандум про відмову від свого ядерного арсеналу, а також приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Українська влада також неодноразово заперечувала факт обстрілу Запорізької АЕС, звинувачуючи Росію в небезпечних діях, які можуть спричинити ядерну катастрофу. Насправді багато звітів підтверджують, що саме росія використовує ядерний майданчик як «захищене» сховище зброї, «використовуючи об'єкти для обстрілу українських позицій, вважаючи, що Україна не буде стріляти у відповідь і матиме ризик ядерної аварії» [21].

• Одним із найбільш поширених меседжів рф наприкінці першого року війни став наступний: *Захід не буде дбати про Україну, але цінує стосунки з росією. ЄС / Захід забуде про Україну* [23]. Проте дослідження громадської думки Євробарометром, проведені у 2022–2023 рр., свідчать про протилежне: європейці продовжують демонструвати непохитну солідарність з Україною. 91 % респондентів погоджуються з наданням гуманітарної допомоги, 88 % – виступають за прийом у ЄС людей, які тікають від війни. Надання фінансової підтримки Україні схвалюють 77 % опитаних, тоді як запровадження економічних санкцій проти російського уряду, компаній і фізичних осіб підтримують 74 % респондентів. Європейці також продовжують переважно виступати за заборону мовлення російських державних ЗМІ (67 %) і за фінансування Європейським Союзом закупівлі та постачання військової техніки в Україну (65 %). Загалом більшість європейців (56 %) залишаються

задоволеними реакцією Європейського Союзу на російське вторгнення в Україну [24].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, досліджено низку наративів рф щодо повномасштабної російсько-української війни. Ми не мали на меті здійснити повний аналіз цих дезінформаційних наративів. Натомість окреслили основні тренди російської дезінформації та мізінформації, які потребували реагування протягом першого року її здійснення і їхні оцінки структурами стратегічних комунікацій ЄС, що допомагає Україні протистояти як військовому вторгненню, так і інформаційним наступам росії. До них відносимо Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force), зокрема вебсайт EUvsDisinfo, та Європейську обсерваторію цифрових медіа (The European Digital Media Observatory). Особливу увагу приділено дезінформаційним меседжам щодо трактування причин повномасштабного протистояння в перший рік російсько-української війни: Україна не бажає виконувати Мінські та Нормандські угоди, її позиція є єдиною перешкодою для мирного процесу на Донбасі; Україна – це штучне утворення, а не суверенна держава; українські землі є історично російськими; трактування української влади як маріонеток англосаксів; Україна стала розсадником нацизму, який становить загрозу всьому російському тощо.

Подальшого аналізу потребують нові дезінформаційні меседжі рашистів, які почали з'являтися на початку другого року повномасштабної російсько-української війни; питання вивчення дезінформаційних повідомлень на окупованих територіях росії, зокрема відвертої брехні про «росіян-визволителів», наративів, що «українська влада вас «кинула»/здала», «Захід майже не підтримує Україну» й «Росія тут назавжди» тощо. Певний інтерес для дослідження стратегічних комунікацій ЄС можуть мати також матеріали Європейської обсерваторії цифрових медіа (European Digital Media Observatory, EDMO), яким у цій статті не була приділена належна увага.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade. *Council of the European Union*, 21 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>

en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/

2. Макаренко, Л. П. (2022). Стратегічні комунікації як засіб запобігання та протидії інформаційним війнам. *Регіональні студії*, 2022/9, вип. 30, с. 75–81.

3. Хорішко, Л. С. (2022). Стратегічні комунікації Міністерства оборони України в умовах війни. *Регіональні студії*, 2022/8, вип. 29, с. 105–109.

4. Khorishko, Liliia Serhiivna. Strategic communications of Ukraine in the context of the russian-ukrainian war. *Publishing House «Baltija Publishing»*, 2022/8/11. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6352/13388-1>

5. Нестеренко, Альона. Страх та міф про стабільність: основні наративи білоруської пропаганди. 14.11.2022. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/strah-ta-mif-pro-stabilnist-osnovni-naratyvy-biloruskoyi-propagandy-i48965>

6. Ferraro, V. (2023). The Contradictions in Vladimir Putin’s “Just War” against Ukraine: The Myths of NATO’s Containment, Minority Protection and Denazification. In *SciELO Preprints*. URL: <https://preprints.scielo.org/index.php/scielo/preprint/view/5486/contradictions-in-putin-arguments-war-in-ukraine-nato-enlargemen>

7. EUvsdisinfo website blocked in Russia. October 10, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/euvsdisinfo-website-blocked-in-russia/>

8. 1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats Towards a framework for networked defence. February 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2023/02/EEAS-ThreatReport-February2023-02.pdf>

9. European Digital Media Observatory (EDMO). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-digital-media-observatory>

10. EDMO establishes a taskforce on disinformation about the war in Ukraine. March 4, 2022. URL: <https://edmo.eu/2022/03/04/ledmo-establishes-a-taskforce-on-disinformation-about-the-war-in-ukraine/>

11. Kyiv is refusing to implement the Minsk agreements. 02.02.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/kyiv-is-refusing-to-implement-the-minsk-agreements>

12. Key narratives in pro-kremlin disinformation. September 20, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/key-narratives-in-pro-kremlin-disinformation/>

13. Reality built on lies: 100 days of Russia’s war of aggression IN Ukraine? June 03, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/reality-built-on-lies-100-days-of-russias-war-of-aggression-in-ukraine/>

14. Twelve myths about russia’s war in Ukraine exposed, February 09, 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/twelve-myths-about-russias-war-in-ukraine-exposed/>

15. Ukraine is a testing ground for us bioweapons. 28.11.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-a-testing-ground-for-us-bioweapons>

16. Tailored for disinformation heavy users: conspiracy theories on biological weapons. October 04, 2018. URL: <https://euvsdisinfo.eu/tailored-for-disinformation-heavy-users-conspiracy-theories-on-biological-weapons/>

17. Before 23 february 2022 there were no russian troop on ukrainian territory. 31.01.2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/before-23-february-2022-there-were-no-russian-troop-on-ukrainian-territory>

18. The kremlin’s playbook: fabricating pretext to invade Ukraine – more myths. February 19, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/the-kremlins-playbook-fabricating-pretext-to-invade-ukraine-more-myths/>

19. When Buildings Can Talk: Real Face of Civilian Infrastructure Ruined by Russian Invaders. February 2, 2023. URL: <https://ukraineworld.org/articles/stories/infrastructure-ruined>

20. Ukraine resorts to provocations to drag Europe into an armed conflict. 29.11.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-resorts-to-provocations-to-drag-europe-into-an-armed-conflict>

21. Ukraine resorts to provocations to drag Europe into an armed conflict. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-resorts-to-provocations-to-drag-europe-into-an-armed-conflict>

22. Удар по Польщі: РФ несе повну відповідальність, ППО буде розгорнута на східному фланзі НАТО – Столтенберг. URL: <https://www.unian.ua/war/udar-po-polshe-rossiya-neset-polnuyu-otvetstvennost-nato-12047421.html>

23. What did not happen. February 22, 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/what-did-not-happen/>

24. Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>

REFERENCES

1. A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade. Council of the European Union, 21 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>

2. Makarenko, L. P. (2022). Strategic communications as a means of preventing and countering information wars. *Rehionalni studii*, p. 75–81 (in Ukrainian).

3. Khorishko, L. S. (2022). Stratehichni komunikatsii Ministerstva oborony Ukrainy v umovakh viiny. *Rehionalni studii*, p. 105–133 (in Ukrainian).

4. Khorishko, Liliia Serhiivna. «Strategic communications of Ukraine in the context of the russian-ukrainian war. *Publishing House “Baltija Publishing”*, 2022. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6352/13388-1>

5. Nesterenko, Alona. Strakh ta mif pro stabilnist: osnovni naratyvy biloruskoi propahandy. 14.11.2022. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/strah-ta-mif-pro-stabilnist-osnovni-naratyvy-biloruskoyi-propagandy-i48965> (in Ukrainian)

6. Ferraro, V. (2023). The Contradictions in Vladimir Putin’s “Just War” against Ukraine: The Myths of NATO’s Containment, Minority Protection and Denazification. In *SciELO Preprints*. URL: <https://preprints.scielo.org/index.php/scielo/preprint/view/5486/contradictions-in-putin-arguments-war-in-ukraine-nato-enlargemen>

7. EUvsDisinfo website blocked in Russia. October 10, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/euvsdisinfo-website-blocked-in-russia/>

8. 1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats Towards a framework for networked defence. February 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2023/02/EEAS-ThreatReport-February2023-02.pdf>

9. European Digital Media Observatory (EDMO). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-digital-media-observatory>

10. EDMO establishes a taskforce on disinformation about the war in Ukraine. March

- 4, 2022. URL: <https://edmo.eu/2022/03/04/ledmo-establishes-a-taskforce-on-disinformation-about-the-war-in-ukraine/>
11. Kyiv is refusing to implement the Minsk agreements, 02.02.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/kyiv-is-refusing-to-implement-the-minsk-agreements>
12. Key narratives in pro-kremlin disinformation. September 20, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/key-narratives-in-pro-kremlin-disinformation/>
13. Reality built on lies: 100 days of Russia's war of aggression IN Ukraine. June 03, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/reality-built-on-lies-100-days-of-russias-war-of-aggression-in-ukraine/>
14. Twelve myths about russia's war in Ukraine exposed, February 09, 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/twelve-myths-about-russias-war-in-ukraine-exposed/>
15. Ukraine is a testing ground for us bioweapons, 28.11.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-a-testing-ground-for-us-bioweapons>
16. Tailored for disinformation heavy users: conspiracy theories on biological weapons. October 04, 2018. URL: <https://euvsdisinfo.eu/tailored-for-disinformation-heavy-users-conspiracy-theories-on-biological-weapons/>
17. Before 23 February 2022 there were no russian troop on ukrainian territory. 31.01.2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/before-23-february-2022-there-were-no-russian-troop-on-ukrainian-territory>
18. The kremlin's playbook: fabricating pretext to invade Ukraine – more myths. February 19, 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/the-kremlins-playbook-fabricating-pretext-to-invade-ukraine-more-myths/>
19. When Buildings Can Talk: Real Face of Civilian Infrastructure Ruined by Russian Invaders February 2, 2023. URL: <https://ukraineworld.org/articles/stories/infrastructure-ruined>
20. Ukraine resorts to provocations to drag Europe into an armed conflict. 29.11.2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-resorts-to-provocations-to-drag-europe-into-an-armed-conflict>
21. Ukraine resorts to provocations to drag Europe into an armed conflict. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-resorts-to-provocations-to-drag-europe-into-an-armed-conflict>
22. Udar po Polshchi: RF nese povnu vidpovidalnist, PPO bude rozghornuta na skhidnomu flanzi NATO – Stoltenberh. URL: <https://www.unian.ua/war/udar-po-polshe-rossiya-neset-polnuyu-otvetstvennost-nato-12047421.html> (in Ukrainian)
23. What did not happen. February 22, 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/what-did-not-happen/>
24. Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>

Матеріал надійшов до редакції 10.03.2023 р.